

הנושאים במפתח: המינוח והכתיב

הרצאה במסגרת יום העיון "המפתח לאן"

במלאת 40 שנה לייסודו של "מפתח חיפה למאמרים"

ספריית יונס וסוראיה נזריאן, אוניברסיטת חיפה, ינואר 2018

יריב שוק

yshock@univ.haifa.ac.il

הכתיב במפתח בראי ההיסטוריה של הכתיב העברי

בעבר כל הנושאים במפתח היו בכתיב חסר. בתקופה האחרונה התחלנו בתהליך שטרם הסתיים של המרת הנושאים מכתוב חסר לכתיב מלא.

להלן ננסה להבין כיצד החלטות ספרניות על כתיב חסר או מלא בנושאי המפתח משתלבות בהיסטוריה של הכתיב העברי בעברית לתקופותיה.

לאורך תקופותיה של העברית נמצא תקופות של כתיב מלא יותר ותקופות של כתיב פחות מלא.

הכתיב במקרא חסר בעיקרו, אך נמצא לעתים כתיב מלא בספרים מאוחרים:

דוד (בשמואל ב')

דויד (בדברי הימים)

נמצא במקרא גם מצבים של שני כתיבים שונים לאותה
המילה בפסוק אחד:

"הן עַד לְאֻמִּים נְתַתִּיו נְגִיד וּמְצִיָּה לְאֻמִּים"
(ישעיהו נה, ד)

רוב **מגילות ים המלח** כתובות **בכתיב מלא** בווריאציות שונות. הכתיב במגילות מלמד על דרכי הגייה של העברית הקדומה, השונות לעתים מההגייה של היום.

כך למשל:

המילה "**ראש**" כתובה במגילות גם בכתיבים:
רואש, ראוש, רוש.

בתקופת חז"ל, נמצא שימוש רב יותר בכתיב מלא מאשר בכתיב חסר כבמילים: 'כוורת', 'טומאה' ו'חייב' במשנה הבאה מתוך כתב-יד קאופמן למשנה:

"כוורת דבורים. ר' אליעזר או' הרי הוא כקרקע וכותבין עליה פרוזבול ואינה מקבלת **טומאה** במקומה והרודה ממנה בשבת **חייב**" (משנה, שביעית י, ז)

בתקופת הביניים של הלשון העברית נמשכה המגמה של **התמלאות הכתיב** באימות קריאה במרבית סוגות הכתיבה העברית הביניימית.

בראשית תקופת ההשכלה חזרו ואימצו במכוון מטעמים אידיאולוגיים את **השימוש בלשון המקרא**, כולל השימוש **בכתיב החסר**.

בתחילת תקופת התחייה של סוף המאה ה-19, עדיין רוב ספרות החול נדפסה בכתיב חסר בעיקרו, גם כשלא נוקד (בסיוע קל של ניקוד מסייע ובעיקר בקובוץ) כבמשפט:

... "ונוצצו ראשי הזהב המרבים של בתי המסגד... **וגחכו מסלות-החול הצהבות...** והיה מדבר אליו הרבה בסגנונו שלו, שהיה **משנה במקצת...**" (מתוך הסיפור "אצל" של א.נ. גנסיין שנדפס בשנת תרץ, 1929).

בראשית ימי ועד הלשון, שקדם לאקדמיה ללשון העברית, נהגה שיטת הכתיב מיסודו של **דוד ילין**, ולפיה לכל מילה עברית יש כתיב קבוע.

לימים קיבלה שיטת הכתיב הזאת את השם '**הכתיב הדקדוקי**'. את שיטת כתיב זו, הציע המורה והלשונאי דוד ילין באספה הכללית השנייה לאגודת המורים בארץ ישראל שנערכה בגדרה בשנת תרס"ד, 1904.

השיטה מבוססת על שיקולים דקדוקיים וממעיט באימות הקריאה, כלומר כתיב שהוא בעיקרו **כתיב חסר** שקשה להבינו ללא ניקוד. עם זאת בתקופתו של דוד ילין כתיב זה היה נהוג ומקובל, ודוד ילין ציפה שהכתיב הדקדוקי החסר שהציע יתקבל **בין בטקסט מנוקד ובין כשאינו מנוקד**.

הכתיב החסר שננקט בזמנו בקטלוגים של הספריות
ובמפתח חיפה בכתיבה שאינה מנוקדת ונראה לנו היום
מופרך לחלוטין, לא נראה חריג בזמנו, **והיה לו על מה**
ועל מי להתבסס.

עם זאת, **מגמה זו של שימוש בכתיב חסר נמשכה שנים**
רבות מדי, לעניות דעתי, גם בקטלוגים של הספריות, וגם
אצלנו בנושאים של המפתח למאמרים.

באקדמיה ללשון העברית היו בשנותיה הראשונות דיונים רבים וסוערים בשאלת הכתיב, ובשנת תשכ"ח הוחלט לאמץ את **שתי דרכי כתיב:**

טקסטים מנוקדים ייכתבו על פי 'הכתיב הדקדוקי' (= **כתיב חסר**),

ואילו **טקסטים לא מנוקדים** ייכתבו על פי 'הכתיב חסר הניקוד' (= **כתיב מלא**).

האקדמיה ללשון העברית ממליצה על **דרך אחת**
לכתיבה שאינה מנוקדת והיא הכתיב המלא התקני,
שהאקדמיה נוהגת לכנותו "הכתיב חסר הניקוד"
ללמדנו שכאשר אנו לא מנקדים את הטקסט, אנו
אמורים לנקוט כתיב מלא והכתיב החסר אמור לשמש
רק כאשר הוא מנוקד.

מכיוון שרוב הכתיבה היום אינה מנוקדת ובפרט
במאגרים ומשאבי ספרייה, הרי שהם **אמורים להיות**
כתובים בכתיב מלא.

הכתיב המכונה "הכתיב חסר הניקוד" שעליו ממליצה
האקדמיה תואם את הכתיב הטבעי והאינטואיטיבי של
הציבור בימינו.

הנושא **Gardening competitions** ייכתב היום על ידי
הציבור באופן אינטואיטיבי וטבעי:

תחרויות גינון בכתיב מלא, ולא **תחרויות גנון** בכתיב חסר.

במפתח חיפה בעבר

נשים מכות (=נשים מוכות)

חלבון עברי (=חלבון עוברי)

אגדה שתופית

עברית מדברת

צירים (=ציירים)

אדם (צבע)

מטפלים ומטפלים (=מטפלים ומטופלים)

ספרת

במפתח חיפה היום

< נשים מוכות

< חלבון עוברי

< אגודה שיתופית

< עברית מדוברת

< ציירים

< אדום (צבע)

< מטפלים ומטופלים

< סיפורת

נכון להיום נמצא במפתח עירוב של נושאים בכתיב חסר
לצד נושאים בכתיב מלא. ועם זאת אנו שואפים לתקנם
בתהליך שהתחלנו בו וטרם הסתיים.

המינוח של הנושאים במפתח

שאיפה למינוח אינטואיטיבי, רווח, מקובל
ובלתי מקוטע

בשיטת ה- Subject Heading של LC רווח המינוח המקוטע
המורכב מנושא ותתי נושאים. למשל:

Drug abuse -- Prevention -- Juvenile literature

במפתח אנו שואפים להמעיט בשיטה זו.

המינוח המקוטע עם נושא ראשי ותתי נושאים התאים לשיטת ה-browse ומאפיין את נושאי LC, כך למשל:

Hebrew language -- semantics	נושא כמו
Hebrew language -- syntax	יופיע לפני

במפתח בחרנו בנושאים המקובלים והרווחים:

תחביר עברי
סמנטיקה עברית

לעתים הנושא הרווח באנגלית אינו תואם באופן מילולי
את הנושא הרווח בעברית

:LCSH

September, 11 Terrorist Attacks, 2001

ובתרגום בקטלוג של הספרייה הלאומית:
התקפת מחבלים, ארצות הברית, 11 בספטמבר, 2001.

מפתח חיפה:

אסון התאומים

:LCSH

Bible – Isaiah -- versions -- Dead sea scrolls

תרגום הספרייה הלאומית:

תנ"ך – ישעיהו – נוסחים -- מגילות גנוזות

מפתח חיפה:

מגילת ישעיהו

:LCSH

Inscriptions, Aramaic – Egypt -- Elephantine

תרגום הספרייה הלאומית:
כתובות, ארמית -- מצרים -- יב

מפתח חיפה:
תעודות יב

תודה רבה!

יריב שוק

ספרן מומחה - תחום יעץ ותחום המפתח למאמרים

ספריית יונס וסוראיה נזריאן, אוניברסיטת חיפה

yshock@univ.haifa.ac.il